

Zelenka, Miloš

Slavia v dějinách české a slovenské meziválečné slavistiky

In: *Česko-slovenská vzájemnost a nevzájemnost*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenka, Miloš (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000, pp. 15-27

ISBN 80-210-2330-9

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/133268>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Slavia v dějinách české a slovenské meziválečné slavistiky

MILOŠ ZELENKA (PRAHA)

Dějiny vědeckého periodika málokdy v tak intenzivní míře synekdochicky zastupují vývoj oboru a dynamický proces jeho změn jako je tomu v případě *Slavie*, která specifickým způsobem reflektuje pohyb, peripetie a uzlové momenty česko-slovenské, resp. slovanské filologie, kontinuální rozměr jejího trvání v 20. století.¹ Téměř osmdesát let existence tohoto časopisu v necelých sedmdesáti ročnících sleduje proměny a formování dominantní filologické tradice domácí slavistiky ve spojitosti s příbuznými disciplínami. Geneze *Slavie* souvisí s rostoucím významem Prahy jako institucionálního a vědeckého střediska středoevropské slavistiky po vzniku samostatného československého státu v roce 1918, kdy se vytvořila potřeba přenést slavistická bádání z Vídně do nového centra, v němž by, jak to prakticky realizoval T. G. Masaryk v iniciativě vedoucí k založení Slovanského ústavu v Praze, organizačně, personálně i badatelsky byl zabezpečen všestranný výzkum Slovanstva a jeho vzájemných vztahů včetně styků hospodářských, a to i v poměru k světu neslovanskému.²

¹ Příspěvky věnované dějinám Slovanského ústavu jsou uveřejněny v monote-matickém dvojčísli *Slavie* 68, 1999, č. 3–4. Dále srv. publikaci *Slovanský ústav Akademie věd České republiky – 70 let činnosti*, red. V. Vavřínek, Praha 1998.

² Pramennými poklady pro vznik této studie byly následující materiály: V. Jagić: *Vzpomínka*, *Slavia* 1, 1922–1923, č. 1, s. 3–7. M. Murko: *Úvodem*, *Slavia* 1, 1922–1923, č. 1, s. 1–2. Týž: *Filologický časopis Slavia*, in: M. M.: *Paměti*, Praha 1949, s. 174–178. *K dějinám Slavie*, *Slavia* 1, 1922–1923, č. 1, s. 189. J. Kurz: *Padesát let časopisu Slavia*, *Slavia* 40, 1971, č. 4, s. 502–504. *Redakční korespondence časopisu „Slavia“*. Literární pozůstalost č. 645a, zpracovala J. Mourková, Praha 1964. Dále jsem vycházel z redakční korespondence časopisu *Slavia* uložené v Literárním archívu Památníku národního písemnictví v Praze. Tento fond částečně doplňuje i vlastní Murkova po-

Druhý – souběžný důvod byl spjat se zánikem časopisu *Archiv für slavische Philologie*, který vycházel v němčině v letech 1876–1920 péčí hlavního redaktora, profesora slovanské filologie v Berlíně Vatroslava Jagiče. Ten při zakládání mezinárodního slavistického periodika uplatnil své zkušenosti z redigování prvního vědeckého charvatského časopisu *Književnik*, kde působil v letech 1864–1866 a kde si vytvořil stálý okruh spolupracovníků ze slovanských zemí (bratři Jirečkové, S. Novaković, I. I. Srezněvskij ad.). *Archiv*, který dosáhl sedmařiceti ročníků po čtyřiceti arších, si kladl za cíl stát se společnou platformou pro filology-slavisty ze slovanských i neslovanských zemí. Paradoxní zvolení němčiny jako komunikačního jazyka slavistů mělo překonat nedůvěru německých vládních kruhů z šíření panslavistických idejí a také usnadnit cenzurní řízení; navíc němčina neodrazovala badatele z Ruska, kteří by mohli z politických důvodů odmítnout zasílat příspěvky do časopisu publikujícího např. v polštině či ukrajinštině. Ke kmenovým spolupracovníkům *Archivu* mj. patřili A. Leskien, F. Miklošić, A. Veselovskij, F. Fortunatov, A. Brückner, L. Miletić, M. Rešetar, z českých vědců J. Gebauer, J. Polívka, K. Jireček, F. Pastrnek ad. Jagičova představa slavistiky, jak byla uplatňována v *Archivu für slavische Philologie* a později uzavřena v spise *Istorija slavjanskoj filologii* (Sankt Peterburg 1910), zdůrazňovala na rozdíl od ruského „slovanovědění“ filologický základ slavistiky jako gnozocologicky uceleného a vnitřně diferencovaného systému, z jehož zkoumání vyplývá společný cíl: poznávání duchovních forem slovanského světa.³ Jednota slovanské filologie je dána třemi komplementárně propojenými oblastmi: studiem slovanských jazyků včetně staroslověnštiny jako přirozeného východiska, studiem slovanských literatur a jejich dějin a studiem „zvykosloví“, tj. zkoumáním folklóru a etnografických tradic. Striktní eliminace historiografie a filozofie z filologického komplexu, který pracuje s odlišnými metodami a zahrnuje autonomní předmět výzkumu, vedlo

zústalost, která celkově představuje osobní fond v rozsahu 24 kartónů z let 1918–1952. Fond časopisu *Slavia* v meziválečném období tvoří 4 kartóny.

³ Srv. H. Pohrt: *V. Jagić und die Slawistik in Berlin*, *Zeitschrift für Slawistik* 21, 1976, s. 378–391. M. Kudělka: *Über die Auffassung der Geschichte der Slawistik bei V. Jagić in dem Werk „Istorija slavjanskoj filologii“*, in: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, Berlin 1964, s. 37–57. J. Kurz: *V. Jagić und die tschechische Slawistik*, in: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, Berlin 1964, s. 3–12. Týž: *Slavistika v období Jagičově a Gebauerově*, in: *Práce z dějin slavistiky* 1, Praha 1970, s. 69–73.

ke zvědočtění a jisté demýtologizaci oboru, k vypracování obecně uznávaného modelu slavistických studií, který se institucionálně prosadil ve středoevropském kontextu, zejména na univerzitách ve Vídni, v Berlíně a částečně v Praze, kde jednota slavistiky byla narušena, jak vzpomíná sám Jagić, Hattalovým romantickým mytologizováním a Gebauerovým kritickým zájmem údajně soustředěným výlučně na historickou bohemistiku.⁴ Po první světové válce se *Archiv für slavische Philologie* potýkal s finančními problémy, které přiměly nakladatele k jeho zastavení. Jagić se rozhodl integrující koncepci časopisu sblížujícího slavisty různých zemí omezit na německý prostor a redakci předal Erichu Bernekrovi; pod jeho vedením (1922–1923) *Archiv* však brzy zanikl, navíc od roku 1925 začal v Berlíně vycházet konkurenční orgán německých slavistů *Zeitschrift für slavische Philologie* založený a redigovaný M. Vasmerem.

Klíčovou roli při vzniku *Slavie* a její koncepcce kontinuitní s *Archivem* sehrál její první redaktor, Slovinec Matyáš Murko (1861–1952), stoupenec Jagićova pojetí habilitovaný právě na vídeňské univerzitě roku 1897 pro obor slovanské filologie.⁵ Murko v redakčním úvodu k prvnímu ročníku *Slavie* definoval slovanskou filologii s přímým odvoláním na Jagićův teoretický koncept (vylučující vše, co přesahuje sféru jazyka a slovesných textů, resp. umělého a folklórního písemnictví) jako výzkumu „*Slovanstva po těch stránkách, jež jsou předmětem věd filologických a v širokém smyslu toho slova, tj. slovanská lingvistika, literární historie, starožitnosti a národopis, starší kulturní dějiny, pokud souvisí s disciplínami filologickými.*“⁶ Ačkoli toto vymezení v českém vědeckém meziválečném kontextu převažovalo, existovaly rozdílné názory na vztah jazykové a literární složky slavistických studií, aktuální byla otázka, zda slovanské literatury tvoří axiologickou a vývojovou danost, kterou lze analogicky zkoumat jako geneticky příbuzné slovanské jazyky. Z dnešního pohledu je zřejmé, že Murkovo důsledné setrvání na jednotě slovanské filologie – i přes tematickou vnitrooborovou disperzi probíhající i v rámci jednotlivých národních filologií – směřovalo spíše do oblastí praktické a užitkové koncipované

⁴ V. Jagić: *Spomeni mojega života II*, Beograd 1934, s. 210.

⁵ Srv. M. Murko: *Der Ausbau der slavistischen Studien in der Tschecholo-wakei*, Prager Rundschau 1, 1931, s. 324–348. Týž: *Řeč při zahájení I. sjezdu slovanských filologů 6. X. 1929 v Praze*, Slavia 8, 1929/1930, s. 840–849. Týž: *K diskusi o sjezdech slovanských filologů*, Slavia 15, 1937/1938, s. 311–313. Týž: *Paměti*, Praha 1949, s. 195–200.

⁶ M. Murko: *Úvodem*, Slavia 1, 1922/1923, č. 1, s. 1–2 (nepodepsáno).

slavistiky, k záležitostem organizačním a kulturněpolitickým, aniž by si kladlo zásadnější otázky metodologie oboru, jako tomu bylo u mladší skupiny slavistů z Pražského lingvistického kroužku včetně R. Jakobsona, který na přelomu 20. a 30. let kriticky zpochybňoval existenci slavistiky jako gnozeologicky celistvého systému s jednotně vymezeným předmětem a metodami zkoumání.⁷ *Slavia* v meziválečném období sice oborově a tematicky vycházela z Jagičova programu jednotné slovanské filologie, metodologicky však zůstávala časopisem otevřeným a pluralitním; mj. o tom svědčila vedle starší generace pozitivistického ražení přítomnost mladých ruských formalistů R. Jakobsona a P. Bogatyreva v prvním ročníku.⁸

Literární historik analyzující dějiny *Slavie* musí zaznamenat skutečnost, že konkrétní návrh na založení časopisu pro slovanskou filologii podal M. Murko povoláný roku 1920 na Karlovu univerzitu jako profesor jihoslovanského jazyka a literatury. Murko, který si po zániku *Archivu für slavische Philologie* uvědomil důležitost koordinujícího slavistického orgánu soustřeďujícího „úsilí o poznání duševního vývoje slovanstva“⁹, přesvědčil o svém záměru po příchodu do Československa pražské univerzitní kolegy – slavisty a společně s nimi podal 10. března 1921 žádost ministerstvu školství a národní osvěty o subvenci na vydávání časopisu, pro který analogicky podle Germanie a Romanie prosazoval název *Slavia*.¹⁰ Etymologie termínu souvisela s iniciativou lužického Němce Antona, který roku 1789 v dopise patriarchovi evropské slavistiky J. Dobrovskému navrhl společně vydávat časopis *Slavia*.¹¹ Dobrovský s Antonem však nenalezli vhodného nakladatele a od svých představ následujícího roku definitivně odstoupili. Pražští slavisté zvolili ze svého středu šestičlennou komisi ve složení J. Bidlo, O. Hujer, J. Jakubec, M. Murko, L. Niederle a J. Polívka, která oficiálním jednáním s ministerstvem a následnou redakcí pro část lingvistickou pověřila Oldřicha Hujera a pro oblast slovanské literární historie, starožitností a kulturních dějin Matyáše

⁷ Srv. M. Zelenka: *Roman Jakobson i slavističeskie issledovanija mezvojennyh let (po povodu diskussij o charaktere i granicah ponjatija „slavjanskaja filologija“)*, Slavjanovedenije 33, 1997, č. 4, s. 64–76.

⁸ R. Jakobson – P. Bogatyrev: *Slavjanskaja filologija v Rossi za g. 1914–1921*, *Slavia* 1, 1922/1923, s. 170–184, s. 457–469, s. 626–634.

⁹ M. Murko: *Úvodem*, *Slavia* 1, 1922/1923, č. 1, s. 1 (nepodepsáno).

¹⁰ *Padesát let a čtyřicet ročníků Slavie*, *Slavia* 40, 1971, č. 4, s. 501.

¹¹ J. Páta: *Lužickosrbské národní obrození a československá účast v něm*, *Slavia* 2, 1923/1924, s. 353–354.

Murka. Kladnou odpověď ministerstva, které koncem roku 1921 s tichou podporou T. G. Masaryka udělilo vysokou finanční dotaci a s jehož pravidelným příspěvkem časopis posléze vycházel, doprovázely sympatizující hlasy odborné slavistické veřejnosti doma i v zahraničí, např. berlínský slavista A. Brückner v dopise Murkovi z 27. 11. 1921, tj. ještě před zahájením tisku *Slavie*, napsal: „*Praga jedyne dla Slawji miejsce i moge Wam tylko ponownie i gratulować do podjęcia tej myśli i zyszyć winnego powodzenia.*“¹²

Murko v *Pamětech* (Praha, 1949) uvádí, že vznik centrální slavistické tribuny nedlouho po první světové válce bylo možné interpretovat jako citlivé politikum, které by mohlo narušit kompetence významných slavistických středisek v Evropě.¹³ Z těchto důvodů oba zvolení redaktori vedle písemného jednání upřednostnili osobní styk s nejméně významnými slavistickými veličinami své doby, aby si zajistili jakýsi morální souhlas s vydáváním časopisu a zároveň intervenovali o příspěvky do prvního ročníku, v němž se ze zahraničních slavistů objevili mj. A. Brückner, J. Chrzanowski, N. van Wijk, Št. Smal-Stockyj, A. Belić, S. Kulbakin, F. Kidrić, A. Meillet, S. Karcewski, J. Endzelin ad. Také se pro první ročník podařilo získat výkvět ruské emigrace žijící v Československu (A. Bém, P. Bogatyrev, V. Francev, R. Jakobson, J. Ljackij ad.). Hujer s Murkem společně navštívili Bělehrad, Berlín, Krakov, Poznaň, Sofii a Varšavu, Murko samostatně Lublaň a Záhřeb. Rovněž bylo získáno pro první číslo Jagičovo pozitivní vyjádření symbolicky přetištěné v úvodu hned za Murkovým redakčním prohlášením.¹⁴ Jagić ve své *Vzpomínce* zaštiťoval vědeckou kontinuitu *Slavie* s *Archivem* a vyjádřil naději, že nový časopis uchová filologický základ a bude rozvíjet historicko-srovnávací studium jazyka a slovesných textů. Murko Jagičovu podporu připomněl v rozsáhlém nekrologu *Vatroslav Jagić* otištěném v druhém ročníku, kde kromě rekapitulace badatelova vědeckého profilu zdůraznil, že Jagić založení *Slavie* v roce 1922 považoval za symbolické obnovení a specifické pokračování svého *Archivu*.¹⁵ Murkovo redakční prohlášení vedle vymezení slovanské filologie upřesňovalo koncepční záměry časopisu, který měl být „*slovanský ...*

¹² Citováno podle M. Murko: *Paměti*, Praha 1949, s. 174.

¹³ M. Murko: *Paměti*, Praha 1949, s. 174.

¹⁴ V. Jagić: *Vzpomínka*, *Slavia* 1, 1922/1923, č. 1, s. 3–7 (článek ze slovinštiny do češtiny přeložil údajně B. Havránek).

¹⁵ M. Murko: *Vatroslav Jagić*, *Slavia* 2, 1923/1924, č. 2, s. 197–204.

nejen obsahem, ale i formou“¹⁶, tj. měl vycházet ve všech slovanských, ale i základních světových jazycích (angličtina, francouzština, italština a němčina). *Slavia* s podtitulem „časopis pro slovanskou filologii“ neměla konkurovat zavedeným zahraničním (*Revue des études slaves*) a domácím (Listy filologické, Časopis pro moderní filologii, Časopis Českého muzea ad.) vědeckým listům dotýkajícím se některým aspektem slovanské problematiky, nýbrž s nimi vstupovat v plodný a doplňující dialog, jehož společným cílem zůstává věnovat se „všeobecným slovanským a mezoslovanským otázkám, Slovanstvu jako celku a významným zjevům u jednotlivých slovanských národů“.¹⁷ Murko svou představu organizační náplně časopisu vyjádřil již v reklamním letáku z prosince 1921, kde důraz vedle stránky vědecko-poznávací položil na část informativní, která měla aktuálně přinášet zprávy o chystaných akcích, o stavu bádání v jednotlivých oblastech, resp. připomínat významná výročí. Grafické řešení titulní strany *Slavie* v meziválečném období zůstávalo jednobarevné a relativně jednoduché. Na šedém, uniformním podkladu byl prezentován výrazně název časopisu včetně podtitulu. Současná výtvarná podoba, která existuje od 22. ročníku (1953) je dílem českého malíře a výtvarníka Jaroslava Jareše (1886–1967), mj. i tvůrce československé státní vlajky. Jareš v letech 1919–1931 působil na Slovensku, kde se spřátelil s Frankem Wollmanem, pozdějším redaktorem *Slavie*. Protože po druhé světové válce stála před novou redakcí potřeba obnovit obálku, barevněji ji zviditelnit a zejména představit charakterističtějším logem, mladý Slavomír Wollman po svém nástupu do redakce (1949) se počátkem padesátých let obrátil na Jareše s prosbou o návrh nové obálky. Jareš, aniž by později personifikoval své autorství, do týdne vyhověl a zvolil zajímavou podobu, s níž se dodnes setkávají čtenáři *Slavie*: kombinace dvou červených pruhů na bílém podkladě, přičemž do pruhů je transponován text – horní pruh nese název a podtitul časopisu, spodní obsahuje základní bibliografické údaje jako ročník, místo a rok vydání včetně čísla sešitu.

Formální struktura časopisu, která volně kopírovala Jagičův *Archiv*, měla zahrnovat 1. články, 2. kritické recenze a referáty, 3. zprávy jako informativní část, která s vyloučením systematické bibliografie, obsahovala novinky z oblastí organizace slavistického bádání včetně výtahů z předních slavistických periodik, od druhého ročníku v samostatné rubri-

16 Srv. 9/.

17 Ibidem, s. 2.

ce přibýly nekrology a dílčí bibliografické přehledy, přičemž každý ročník byl opatřen francouzským resumé a uzavřen věcným a jmenným rejstříkem. Tisk byl svěřen České grafické unii, protože původně navrhovaný nakladatelský podnik Orbis si kladl nadměrné finanční požadavky. Vzhledem k tomu, že oba hlavní redaktoři vedle svého univerzitního působení byli řádnými členy Slovanského ústavu, tato instituce měla převzít v druhé polovině 30. let tisk *Slavie* od České grafické unie jako nakladatel. K této změně došlo až s nástupem nové redakce od osmnáctého ročníku v letech 1947–1948. Lingvistice z čtyřicetijednaarchového rozsahu prvního ročníku (zhruba stejný rozsah i formát měl Jagičův *Archiv*) byla původně věnována jedna třetina časopisu, literárním a kulturním dějinám zbytek; s rozšířením rozsahu *Slavie* od čtvrtého ročníku (v 7. ročníku počet archů dosáhl svého maxima – 64!) došlo k pozvolnému vyrovnání lingvistiky a literární vědy. Podle Murkovy vzpomínky informativní část *Slavie* bylo obtížné udržet pro nezáměr badatelů psát recenze a zprávy o nových knihách či referovat o připravovaných akcích. Murko tuto výtku adresuje zejména svému redakčnímu kolegovi O. Hujerovi, který byl pracovně vytížen členstvím v nejrůznějších komisích a o psaní recenzí nejevila takřka žádný zájem.¹⁸ Navíc Murko představoval jako redaktor ryze vědecký, nepolemický typ, který před obrysovou a pohotovou publicistikou preferoval kritické referáty a studie, celkově před povrchním komentátorstvím, které bylo někdy vytýkáno Jagičovi v *Archivu*, uplatňoval faktografickou konciznost, široké srovnávací hledisko a filologickou akribii, která od ideografického východiska směřovala vlivem strukturální estetiky k pochopení tvaroslovných zákonitostí.

Redakční archiv *Slavie* dokumentuje Murkovu rozsáhlou korespondenci vedenou s významnými evropskými slavisty, která stále čeká na své kritické zhodnocení.¹⁹ O svědomitosti a pílí překračující běžný redaktorský úvazek svědčí fakt, že Murko jen v letech 1923–1936, tj. v období maximálních organizačních a pracovních aktivit, obdržel zhruba na 500 dopisů od 200 badatelů, jimž většinou, jak lze usuzovat z dochovaných konceptů, osobně odepisoval. Murko také hned od prvního ročníku zavedl praxi, která se udržela do současnosti: pravidelnou a bezplatnou výměnu časopisů a dobrovolné zasílání recenzních výtisků redakci. Murko s Huje-

¹⁸ Srv. 13/, s. 176–177.

¹⁹ Srv. *Redakční korespondence časopisu „Slavia“*. Literární pozůstalost č. 645a, zpracovala J. Mourková, Praha 1964, 14 s.

rem zůstali hlavními redaktory po celé meziválečné období, v němž *Slavia* dosáhla celkem 17 ročníků v letech 1923/23 – 1939/40. Vzhledem k svému pracovnímu vylížení – od roku 1932 se po L. Niederlem stal druhým předsedou Slovanského ústavu – Murko zvažoval od patnáctého ročníku (1937) časopis odevzdat mladší slavistické generaci (B. Havránek, J. Horák, K. Krejčí a F. Wollman), která již částečně vykonávala funkci výkonných redaktorů (v tiráži časopisu však byli uvedeni pouze hlavní redaktori). Obavy o osud časopisu v obtížném období hospodářské krize 30. let Murka donutily i přes pokročilý věk setrvat, což se ukázalo prozřetelným rozhodnutím za nacistické okupace, kdy badatelova autorita bývalého rakouského profesora platila při vyjednávání s německými protektorátními orgány. V sedmáctém ročníku německá cenzura vyškrtla některé „závadné“ studie a seškrtala rejstřík, kde musela být vypuštěna jména znějící polsky či židovsky, nekompletní rejstřík však redakce odmítla vydat. V oficiálním vyjádření docenta pražské německé univerzity Konrada Bittnera z 15. července 1940 státnímu podsekretáři a vysokému úředníkovi z kanceláře říšského protektora von Burgsdorfovi o stavu slavistických vědeckých institucí se na adresu *Slavie* vyslovuje požadavek jejího přizpůsobení „novým poměrům“, slovanská mnohojazyčnost měla být nahrazenou výhradně němčinou jako jednacím řečí včetně zrušení francouzských resumé, česká redakce měla být vystřídána německou, již se doporučovalo nezdůrazňovat celistvost slovanské filologie, naopak diferencovaně přihlížet ke specifitě a kulturně-politické vyspělosti jednotlivých slovanských národů. Bittnerovu zprávu poté rozváděly podrobné referáty rektora německé univerzity a zvláštního pověřence pro slovanské instituce Wilhelma Saureho z července až října 1940 přímo určené říšskému protektorovi, kde se mj. dotýká reorganizace Slovanského ústavu a slavistických časopisů.²⁰ Stará redakce stačila připravit do tisku ještě první dvojčíslí osmáctého ročníku (1940/1941), které mělo být dedikováno 80. výročí narození M. Murka, sazba však byla rozmetána a časopis koncem roku 1940 úředně zastaven. Protože ke spolupráci pod obnoveným německým vedením nacisté nikoho z předních českých slavistů nezískali, *Slavia* přestala definitivně vycházet.

²⁰ Srv. F. Roubík: *Německé plány se slovanskými ústavu v Praze za okupace*, *Slavia* 18, 1947/1948, č. 4, s. 515–520. J. Bečka: *Slovanský ústav v dobách nacistické okupace*, in: sb. *Věda v českých zemích za druhé světové války*, Praha 1998, s. 87–101.

Slavisté z německé pražské univerzity se však plánu na okupování časopisu nevzdali: vzhledem k její vědecké prestiži v prostředí slovanských, ale i neslovanských filologů (K. Bittner a G. Geseman, E. Hofmann, K. Kochmieder, F. Liewehr, E. Rippl, E. Schneeweis) se po tříletých přípravách zmocnili pomyslného „loga“ časopisu a bez oznámení pražskému vydavateli vytiskli v nakladatelství Kohlhammerově ve Stuttgartu ideologicky zabarvené a německy psané pouze jediné číslo *Slavie* s podtitulem „*Prager Vierteljahresschrift für Sprach – und Literaturwissenschaft*, které se zachováním původního rozměru, stránkového rozsahu a originální typografie prezentovali jako první číslo osmnáctého ročníku *Slavie*. V úvodním prohlášení z roku 1947 nová redakce ve složení B. Havránek (lingvistika), K. Krejčí (sekretář) a F. Wollman (literární věda a obory příbuzné), již Murko i v zastoupení zemřelého Hujera (1942) časopis po druhé světové válce předal, se distancuje od podvrženého nacistického čísla, které se v číslování ročníků opomíjí, a vědomě se hlásí ke kontinuitě *Slavie* předválečné, k tradici jejich zakladatelů: nikoli náhodou bylo první dvojčíslí osmnáctého ročníku symbolicky zahájeno Murkovým monote matickým sborníkem připraveným již v roce 1940.²¹

Hodnotíme-li význam *Slavie* pro českou a slovenskou literárněvědnou slavistiku v meziválečném období (jazykovědnou oblast ponecháváme záměrně stranou), třeba zdůraznit, že se zde formulovala generace, kterou literární historiografie označuje jako „česká škola literární komparatistiky“²², resp. „pražská komparatistická škola“²³ usilující o moderní chápání srovnávací literární vědy. Vrchol této generační skupiny, k níž patřil Jiří Polívka (1858–1933), Jan Máchal (1855–1939), již zmíněný Matyáš Murko a Václav Tittl (1867–1937) spadá sice do let 1890–1920, přesto tito badatelé, kteří stáli u zrodu *Slavie*, zásadním způsobem formulovali její vědecký profil: rozvíjeli srovnávací pojetí slovanských literatur jako integrální součásti literatury světové, kde základem se stávají obousměrné literární relace mezi Západem a Východem. Důraz na studium folklóru vedl k ustanovení nového odvětví komparativního bádání – tematologie (látkosloví), což se prakticky projevilo v sestavování mezinárodních kata-

²¹ B. Havránek – F. Wollman – K. Krejčí: *Doslov redakce o časopisu Slavie*, *Slavia* 18, 1947/1948, č. 1–2, s. 247–248.

²² Srv. S. Wollman: *Česká škola literární komparatistiky*, Praha 1989.

²³ Srv. F. Wollman: *Pražská škola komparatistů*, *Slovesná věda* 1, 1947/1948, č. 1, s. 51–54.

logů motivů a syžetů (J. Polívka). Nálepka pozitivistické školy není zcela přesná; jednalo se spíše o badatele s výchozí, různě realizovanou filologickou a kulturněhistorickou orientací, kteří vedle smyslu pro systemizaci a kritické třídění faktů realizovali četné syntetické práce opírající se jak o rozsáhlé, materiálové výzkumy, tak o minuciózní analytické interpretace. Nelze však nevidět, že metodický akcent na převážně genetické chápání literárního procesu a statickou konstrukci jeho vývojových schémat směřoval k nedocení metodologických otázek oboru, k jisté redukci estetické specifičnosti slovesného textu, která stála naopak v popředí zájmu strukturální estetiky.

Druhá badatelská generace, která dožrála v průběhu 30. let (J. Horák, M. Szykowski ad.) ve své vedoucí osobnosti Franka Wollmana (1888–1969) syntetizovala poznatky starší kulturněhistorické školy se strukturálně funkcionalistickým hlediskem Pražského lingvistického kroužku. Wollmanovo pojetí eidologie znamenalo tvaroslovně vymezený výzkum žánru a literárního druhu s přihlédnutím ke genetickým vlivům a typologickým analogiím. Jejich žáci, kteří začali publikovat již v polovině 30. let (J. Heidenreich-Dolanský, K. Krejčí, K. Horálek ad.) vytvářeli třetí generaci české moderní komparistiky; do jejího formování však negativně zasáhla krize srovnávacího studia na Západě spolu s domácím, v 50. letech ideologicky podmíněným odmítnutím komparistiky jako kosmopolitní vědy zatížené „vlivologií“ zakladatele historické poetiky A. N. Veselovského.

V metodologickém spektru meziválečného období jednoznačně převažovala u starší generace pozitivistická východiska, která si vlivem Gollova programu historické práce uchovávala dominantní postavení a která sahala od přísné filologické kritiky (J. Polívka) přes biografický (A. Pražák) a knihovnicko-bibliografický přístup (J. Páta) až po kulturněhistorickou orientaci či ryze ideografické směřování (V. Francev). Počátkem 30. let pozitivistický proud doplnily další metody: v první řadě svými východisky protikladná strukturální estetika, která slučovala ruský formalismus s domácí tradicí českého formismu (J. Durdík, O. Zich, O. Hostinský ad.) – význačný představitel ruského formalismu a později českého strukturalismu Roman Jakobson jako člen německého slavistického orgánu *Slavische Rundschau* pravidelně přispíval do *Slavie*; jeho poslední stať v cenzurované *Slavii* vyšla až po jeho nuceném odchodu do emigrace v dubnu 1939 pod pseudonymem Olaf Jansen.²⁴ K tomu přistupoval zá-

²⁴ *Sobaka Kalin Car*, *Slavia* 17, 1939–1940, č. 1, s. 82–98.

jem o literární sociologii jako prostředku komparativního, periodizačního kritéria (J. Máchal) či rozpracování této metody v tzv. literární stratigrafii zjišťující při analýze motivu a látky participaci rozmanitých sociálních vrstev na literární cirkulaci (K. Krejčí). Specifickou modifikaci sociologického pojetí představovala již vzpomenutá eidografická metoda založená na srovnávání slovesných tvarů a struktur z hlediska sociologického a estopsychologického (F. Wollman). V meziválečné *Slavii* se uplatnil i přístup duchovně předpokládající, že mezi psychickým ustrojením autora a jeho jazykově-stylistickými prostředky existují složité relace odrážející se v slovesném textu: již v prvním ročníku literární historik Arne Novák citlivě kombinující psychologickou intuici s estetickou interpretací slovesného tvaru publikoval kritickou recenzi sborníku Vlčkových žáků, v níž pro literární dějepis požadoval nejen popis a výklad historického materiálu, ale také kritický soud a „*hodnocení, bez něhož v žádné duchové vědě není činnost vyššího typu*“.²⁵

Zastoupení slovenské slavistiky a slovakistické tematiky v meziválečné *Slavii* odráželo institucionální a personální úroveň mladé slovenské vědy, kterou po roce 1918 spolu s konstituováním vysokého školství (založení Komenského univerzity v Bratislavě roku 1919) pomáhali rozvíjet čeští badatelé, v oblasti literární historie např. J. Vlček a A. Pražák. Vzhledem k novému státoprávnímu uspořádání a oficiální národnostní politice „slovacita“ byla chápána jako integrální součást „československé“ identity: z těchto důvodů frekvence slovenské problematiky ve srovnání s polonistikou či rusistikou byla na stránkách *Slavie* méně intenzivní, anebo byla součástí obecnějších či širěji koncipovaných bohemistických příspěvků, které zpracovávali hlavně čeští badatelé, zatímco jejich mladší slovenští žáci se ve *Slavii* prosazovali teprve pozvolna (P. Bujnák, J. Stanislav ad.).²⁶ Starší generace slavistů z pražské univerzity, která stála u zrodu *Slavie*, zastávala kritický poměr k autochtonnosti slovenštiny jako spisovného komunikačního a literárního jazyka: podle Pražáka působil zde vlivný názor charvatského slavisty a ideového „otce“ *Slavie* V. Jagiće, který považoval české a slovenské dialekty za vnitřně diferencovaný, nicméně navenek celistvý jazykový systém a kriticky se proto stavěl k štúrovské odluce. Její důvody, shledával nikoli

²⁵ A. Novák: *Z dějin české literatury*, *Slavia* 1, 1922–1923, č. 3, s. 456.

²⁶ Přesná bibliografie staří a recenzí publikovaných ve *Slavii* je obsažena ve speciálním čísle *Slavie* 33, 1964, č. 1, které obsahuje index prvních třiceti ročníků (1922–1961, zpracovala D. Marešová) včetně jmenného rejstříku.

v čistě literární či kulturní rovině, ale v momentu náboženském a politickém. Pražák se své stati *Československý rozkol* souhlasí s Jagičovou argumentací a kritikou Štúra: odtržení Čechů a Slováků nechtěně napomohlo k rakousko-uherskému dualismu, který na Slovensku usnadnil maďarizaci a ztížil česko-slovenské politické spojení.²⁷

Jestliže v meziválečné *Slavii* v recenzní rubrice byly příznivě uvítány čechoslovakisticky orientované práce historika V. Chaloupeckého nebo jazykovědce F. Trávníčka, protikladná stanoviska rozvíjela studie mladého slovenského lingvisty sympatizujícího s Pražským lingvistickým kroužkem Ľudevíta Nováka *K vnitřním dějinám spisovné slovenštiny* a stati předního nizozemského slavisty Nicolausc van Wijka, které ze synchronního pohledu vědeckými argumenty podepřely fungování slovenštiny jako samostatného jazyka.²⁸ V literárněhistorické slovakistice jednoznačně dominovaly studie a recenze Alberta Pražáka (1880–1956), které vycházely z oficiální čechoslovakistické ideologie; např. již v připomenuté přehledové stati *Československý rozkol*, kde badatel analyzoval soudobou domácí (V. Šrobár, F. Votruba, P. Bujnák, M. Hodža, F. Bílý, F. Pastrnek ad.) a zahraniční (H. Turcerová, E. Denis ad.) odbornou literaturu o česko-slovenských vztazích, zejména komentoval polemiku mezi slovenským politikem Milanem Hodžou a slovenským kritikem Jozefem Škultéty m. Zatímco Hodžova práce *Československý rozkol (Příspěvky k dějinám slovenčiny)* komentovala společensko-politické pozadí jazykové odluky a v Štúrovi spatřovala dovršitele vzájemného rozchodu, Škultéty v monografii *Sto dvasaťpäť rokov zo slovenského života (1790–1917)* z roku 1920 hájil, i když spíše publicisticky a citově, štúrovskou iniciativu, v níž shledával zárodky slovenského emancipačního úsilí. Je proto logické, že Pražákovy práce byly v meziválečných ročnících *Slavie* pozitivně a podrobně oceňovány, zatímco opačně smýšlející stanoviska jako např. Škulétého práce byly pouze stručně anotovány, resp. chladně odmítány.

Uvažujeme-li nad významem *Slavie* v dějinách české a slovenské meziválečné slavistiky, lze bez nadsázky konstatovat, že historie tohoto periodika, s nímž byly a stále jsou svázány domácí a zahraniční badatelské autority, přispěla zásadním způsobem k rozvoji slovenské filologie, ke

27 A. Pražák: *Československý rozkol (Kritický přehled nové literatury)*, *Slavia* 2, 1923–1924, s. 482–515.

28 Ľ. Novák: *K vnitřním dějinám spisovné slovenštiny*, *Slavia* 11, 1932, s. 73–99, s. 295–322. V ostatních případech odkazujeme bibliografické číslo *Slavie* – srv. 26/.

komplexnímu poznání slovanských jazyků a literatur. V době svého založení *Slavia* představovala jediný mezinárodní časopis svého druhu, který navázal na Jagičův *Archiv für slavische Philologie* a který od svého začátku cílevědomě plnil funkci publikačně i koncepčně koordinovat činnost nejen česko-slovenské, ale především evropské slavistiky. Vysoce prestižní charakter jakéhokoliv vědeckého časopisu bývá obtížně udržet; jestliže i v současnosti *Slavia* jako jeden z mála českých vědeckých periodik má obecně uznávanou mezinárodní úroveň, pak rozhodující zásluha na dosaženém výsledku patří Slavomíru Wollmanovi (nar. 1925), jeho padesátileté redakční činnosti (1949–1999), která svou délkou a precizností je výjimečným fenoménem a bude jen obtížně překonána.